

RAPORT ASUPRA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE DE LA KALLATIS-MANGALIA

II

Prima fază a cercetărilor arheologice asupra originii și dezvoltării așezărilor sclavagiste de pe țărmul românesc al Mării Negre, având ca punct principal vechea așezare hellenică de la Kallatis (Mangalia) s'a terminat—cu o singură rezervă, asupra căreia vom reveni la sfârșitul acestui raport — în ziua de 30 Iulie 1949, potrivit planului de lucru aprobat de colectivul arheologic al Institutului de Istorie și Filosofie al Academiei R. P. R.

Săpăturile au îmbrățișat un câmp de cercetare mult mai amplu decât se pregătise inițial: pe de o parte s'a urmărit identificarea și cunoașterea arheologică a zonei în pericol de a nu mai putea fi studiată din cauza parcelărilor și construcțiilor moderne, pe de altă parte s'a încercat studierea unor morminte din lăuntru și din afara actualului oraș Mangalia cu scopul de a cunoaște elementele dezvoltării economice și sociale ale așezării hellenice și ale contactului populației băștinașe cu civilizația greacă de pe litoral.

În funcție de aceste două mari probleme, săpăturile noastre precedate de o cercetare între 17—18 Mai, au atacat următoarele puncte:

- 1) sectorul necropolei din zona stațiunii de cale ferată;
- 2) sectorul necropolei hellenistice din zona spitalului Crucii Roșii de pe litoral;
- 3) sectorul situat pe platoul din fața cazărzii grănicerilor;
- 4) sectorul zidului incintei N. V. a orașului;
- 5) sectorul tumulilor situați pe drumul Mangalia-Albești, la cca. 5 jum. km. de oraș;
- 6) cercetări pe teren în periferia orașului Kallatis, pe teritoriul satelor Pervelia și Peceneaga..

Rezultatele acestei cercetări constituie o contribuție interesantă la cunoașterea dezvoltării așezării grecești de la Kallatis și a contactului populației locale cu civilizația greacă.

Vom aminti pe scurt câteva din aceste rezultate, prezentarea lor amănunțită urmând să fie făcută într'un raport de mai mare amploare.

I. SECTORUL NECROPOLEI DIN ZONA STAȚIUNII DE CALE FERATĂ

Cercetările în necropola kallatină din zona stațiunii de cale ferată, au început înainte de programul stabilit, datorită apariției, în bazinul construit de Competrol, a câtorva morminte, cercetate între 14—18 Mai a. c. Din cele trei morminte cercetate, construite în sistemul frecvent al mormintelor cu puț, unul a fost jefuit probabil încă din antichitate, în celelalte două s'a descoperit un inventar, vase de lut și de sticlă, podoabe, etc., caracteristic sec. I-II al e. n. Câteva obiecte aparținând unui mormânt, descoperit în curtea locuitorului I. Iancu, datează din aceeași epocă.

În primul mormânt, din care se tăiasă jumătatea bolții de pământ, au apărut resturile unei tinere fete, ale cărei oseminte erau întovărășite de un inventar deosebit de interesant: vase de sticlă, dintre care unul foarte bine conservat, cutii de lemn și bronz conținând printre altele și fard, fiole de terracotta, oglindă de bronz. Din cercetarea mormântului reiese că osemintele erau așezate pe scânduri de lemn, acoperite de rogojini sau stofă.

Cel de al doilea mormânt, prevăzut cu un dromos și boltă de pământ, conținea trei cadavre și un inventar ceva mai sărac: vase de sticlă și terracotta, luserne.

Mormântul al treilea a fost jefuit încă din antichitate: inventarul lipsea, osemintele erau împrăștiate.

Cercetările din perioada Iunie-Iulie au cuprins o serie de puncte din zona arheologică de nord-est a orașului Mangalia, dincoace și dincolo de stațiunea de cale ferată, aproape de care este situat și punctul Competrol mai sus amintit.

Încă din primele zile atenția noastră s'a îndreptat asupra necropolei de lângă sanatoriul Crucii Roșii și asupra falezii vecine, în care apar uneori fragmente hellenistice-romane.

La nord-vest de calea ferată, într'o zonă primejduită de construirea caselor de coloniști, s'au săpat o serie de șapte morminte acoperite de tumuli de mică înălțime, teșite fie datorită apelor, fie plugului. După tehnica construirii mormintelor — morminte cu puț — ca și după foarte puținele obiecte ce s'au mai găsit în interior, rezultă că avem de aface cu morminte funerare din sec. II — III din era noastră. Unul din morminte conținea un sarcofag, construit din lespezi rectangulare de piatră, adus actualmente la Muzeul din Mangalia. Un al doilea era construit la interior cu lespezi de terracotta dintr'o pastă grosolană, galben-ochisă. Una din ele poartă marca magistratului Nicomedes astynomos. Din restul de cinci morminte, două sunt de incinerare, trei de inumație. Inventarul descoperit era dintre cele mai modeste. Toată această regiune din Mangalia constituie o parte a imensei necropole kallatiene, acoperită de numeroși tumuli, care ar merita, fără îndoială, o cercetare atentă și extensivă. Până acum nu s'a putut descoperi zona cea mai veche a necropolei kallatiene (sec. V, IV în. e. n.), care ne-ar fi permis să cunoaștem mai bine originea și dezvoltarea, în primele două veacuri, a acestei așezări dorice de pe litoralul stâng al Pontului Euxin.

Ceeace trebuie însă reținut și merită atenția unor studii mai ample, este prezența aici a acelor țigle de format mare care ne indică clar pe astynomul Nicomedes. În felul acesta avem o importantă mărturie, dacă ținem seama că țigla este de fabricație locală. Astynomii purtau răspunderea construcțiilor publice și particulare, având în supravegherea lor și fabricarea țiglelor de acoperiș și a cărămizilor sau pe aceea a vaselor mari de pământ întrebuițate în comerț. Alături de astynom își punea de multe ori numele și fabricantul, meșterul olar sau cărămidar. Aci aceste nume nu apar, fapt care ne-ar îndreptăți să credem că este vorba de un atelier propriu al orașului.

În orice caz mormântul acesta ne atestă existența unei industrii ceramice bine dezvoltate, organizată și controlată de magistrați oficiali al orașului, fapt care constituie un amănunt de importanță pentru observarea vieții economice în orașele grecești din Pontul Stâng.

II. SECTORUL NECROPOLEI HELLENISTICE

Lângă zidul meridional al sanatoriului Crucii Roșii, în zona deja identificată arheologic, s'au săpat două tranșee de 10,20x4 m. și de 7x4 m., în direcția N. S. (vezi planul Mangalia).

Până la adâncimea de 1,30 m., au apărut numeroase fragmente de amforă, de ceramică cu firnis negru și statuete de terracotta, constituind un strat de cultură unitar și nealterat, cu excepția colțului de nord-est al tranșeei, în care s'a săpat un bordei. Acest bordei a atins și a stricat un mormânt (C, m. c.) la o adâncime de 1,20 m. conținând un sarcofag din lespezi simple de piatră, primitiv lucrate, din care lipsesc lespezea din fund și cea care forma peretele est. Interiorul e lucrat cu mai multă grijă. În lespezea de vest apare o mică nișă rectangulară de 0,12x0,08x0,07 m. Acoperișul e format din două lespezi deabia puțin cioplite, de grosime variabilă și fără să fie potrivite la încheetură. Lângă mormânt, la un nivel puțin mai jos (15 cm), un fragment mai mare de amforă cu resturi de cenușe și cărbune. Mormântul a fost violat. Înăuntru s'au găsit cioburi hellenistice, fragmente de ceramică smălțuită modernă și oase de animale.

Acest tip de sarcofag compus din patru lespezi simple de piatră, încheiate la colțuri, aparține fără îndoială epocii romane. E cunoscut la Mangalia și din alte exemplare scoase la iveală în diferite campanii de săpături, efectuate însă în zonele periferice, mai îndepărtate de necropola propriu zis urbană. Amintim cele două sarcofagii descoperite în această campanie de săpături, unul în str. Oituz, altul în tumulul B, datând după inventarul său din sec. II-III al e. n. Prezența acestui tip de mormânt amintit mai sus, în zona necropolei de lângă sanatoriul Crucii Roșii, descoperit atât de aproape, reprezintă, în acest sens o noutate.

Intr'un strat inferior, aparținând pământului virgin de culoare gălbuie (vezi profilul peretelui E al tranșeei C în schița nr. 2), la o adâncime aproximativ constantă, variind între 1,73 m., și 2,20 m.) au apărut opt morminte, fără inventar sau cu inventar mai mult decât modest. Ele aparțin la două tipuri deosebite, constituind însă din punct de vedere cronologic un complex unitar:

A) Morminte acoperite de șase lespezi de terracotta, așezate câte trei în formă de acoperiș în pantă dublă. Acestui tip îi aparțin trei morminte (C, m. a.); D, m. c.; D, m. e.), fără nici un inventar. Dintre ele un singur mormânt și-a păstrat lespezile de terracotta intacte.

B) Al doilea tip e reprezentat de morminte simple, cu cadavrul așezat direct pe pământ, uneori ușor ridicat de o grămadă de pietre de abia cioplite. Acestui tip îi aparțin cinci morminte dintre care trei au avut un inventar sărăcăcios, dar prețios totuși pentru datele cronologice pe care ni le dau;

1) mormântul D, m. c. indicat la exterior de pietre mari, așezate fără ordine și de un fragment mare de amforă. Lângă schelet, o lucernă cu firnis negru și un mic lekythos cu figuri roșii, împodobită cu o palmetă stilizată — produs local aparținând ultimei perioade decadente a ceramicii cu figuri roșii, contemporane triumfului ceramicii cu firnis negru (sec. III in. e. n.). Aceleiași epoci îi aparține lucerna cu o formă aproape rotundă;

2) mormântul C, m. d., indicat la exterior de două pietre groase. Lângă schelet, două minuscule *lacrimaria* de ceramică, de culoarea naturală a argilei. Ele nu ne oferă nici un element precis pentru cronologia acestor morminte;

3) mormântul D, m. d., cu groapă simplă, conținând o monetă foarte oxidată.

Elementele cronologice pe care ni le oferă inventarul mormântului D indică pentru întreaga zonă a acestei necropole kallatiene, sec. III in. e. n. Intr'o epocă mult mai târzie (sec. II-III al e. n.) s'au suprapus morminte de un tip cu totul deosebit, conținând sarcofagii mari de piatră, comune întregii epoci romane.

III. SECTORUL SITUAT PE TERENUL DIN FAȚA CAZĂRMII GRANICERILOR

Prezența a numeroase fragmente de ceramică greacă și romană în acest sector atrăsese de mai multă vreme atenția arheologilor și impunea o cercetare mai atentă.

S'a executat o tranșee de 17 x 4 m., în direcția NE-SE. Chiar dela început a apărut o mare cantitate de fragmente ceramice neobișnuit de amestecate, aparținând epocii hellenistice, romane și, în număr redus, romane târzii. Predomină resturile de amforă — 26 mânuși cu marca fabricanților sau magistraților. De asemenea numeroase fragmente de ceramică cu firnis negru, lucerne, resturi de statuete terracotta, etc.

La 1 m. adâncime un strat gros de cenușe, singurul strat bine conservat. Sub el au apărut în număr și mai mare fragmente de ceramică cu firnis negru de tip caracteristic hellenistic și un mic fragment de vas attic din sec. IV. Fragmentele hellenistice de vase negre aparțin tipurilor cunoscute de skyphoi, kantharoi — dintre care unul bine conservat, — cupe.

Au apărut și multe fragmente de ceramică cenușie de producție locală și un ciob Latène. La o adâncime variind între 2,90 m. și 4 (din cauza pantel) s'a ajuns la pământul virgin.

Aceste resturi amestecate, de origine locală sau de import nu confirmă, cel puțin deocamdată, ipoteza dela care pornisem și anume că ne aflăm pe locul unor instalațiuni din epoca hellenistică-romană și sugerează mai curând prezența unui depozit de resturi, de felul aceluia *monte testaccio*, cunoscut în așezările sclavagiste romane.

IV. SECTORUL ZIDULUI INCINTEI DE NORD-VEST A ORAȘULUI

Problema topografiei orașului Kallatis a rămas în tot timpul cercetărilor anterioare o problemă deschisă, deși era una dintre cele mai importante. În afară de un singur sector — așa zisa „basilică” — și de un fragment de zid pe latura de nord a orașului (indicate în plan cu I), cu prilejul celorlalte campanii de săpături se făcuseră mici sondajii, neacoperite apoi cu pământ. Cunoașterea topografiei orașului Kallatis se limitase astfel la câteva fragmente din incinta septentrională și un colț din incinta meridională, lăsând nerezolvate o serie întreagă de probleme, lămurite în parte de cercetările noastre și anume:

- 1) direcția zidului;
- 2) dacă era întărit de turnuri;
- 3) dacă existau porți sau intrări secrete;
- 4) dacă linia generală a zidului urma profilul terenului;
- 5) unde se găsea punctul de racordare cu zidul occidental.

Cercetările noastre, executate de un număr relativ mic de lucrători, au scos la lumină, pe lungimea totală de 47,50 m., o parte a incintei septentrionale, întărită de două turnuri de mărime diferită. Primul turn formează un dreptunghi neregulat, ieșit spre nord cu 8,16 m. și 7,95 m., și larg de 9,25 m. Cel de al doilea turn, mai mic și mai regulat, formează un dreptunghi de 6,50x7,65 m. (ambele turnuri sunt indicate în plan cu cifra II și III).

Din planșele anexate reiese clar starea mediocră de conservare a zidului, cu excepția laturilor de est și nord-est a primului turn (planșa A, a-b), care s'a păstrat până la o înălțime de 2,80 m. „cu șapte rânduri de blocuri bine lucrate.

Cercetările noastre au urmărit numai latura exterioară a zidului. Rămâne ca într-o campanie viitoare să se cerceteze latura interioară și zona adiacentă care, în acest sector, poate fi săpată și care, — lucru rar în Mangalia, — este încă în mare parte neacoperită de clădiri recente.

Lângă colțul celui de-al doilea turn (indicat în plan cu litera g) s'a săpat o tranșee largă de 4,50x3 m., pentru a determina poziția exactă a zidului distrus

în acest punct până la temelii. Ultima parte a zidului, desvelită în această campanie (planșa B, j-k), dovedește un sistem constructiv mai rudimentar, cu blocuri imperfect lucrate. Cercetările noastre au dovedit paralelismul între zid și panta existentă. Rămâne încă deschisă problema dacă în acest sector avem de a face cu o umplutură artificială de pământ, avântpost al zidului sau vallum. Trebuie iarăși de cercetat punctul de racordare al zidului septentrional cu cel occidental.

Problema epocii construirii acestui zid n'a fost încă rezolvată de cercetările anterioare. În săpăturile anului acestuia n'a ieșit la lumină decât un material restrâns care ne-ar putea ajuta în acest sens: fragmente de ceramică romană și romană târzie, ca și o monetă din epoca severiană. Factura arhitectonică a zidului este de bună calitate, caracteristică tehnicii din epoca imperială. E probabil deci că acest zid aparține acelei reconstrucții a incintei care a avut loc, după o inscripție între 172 și 175 din era noastră, în timpul lui Marcu Aureliu și a guvernatorului Moesiei Inferioare, Valerius Bradua. Această reconstrucție a fost necesară după distrugerea provocată de invazia Costobocilor, ale cărei efecte s'au simțit în toată Moesia Inferioară. Și *civitas Kallatianorum* a trebuit, după această dată, să-și refacă din temelii zidurile — muros extruxit — pentru a face față unor noi primejdii.

V. SECTORUL TUMULILOR SITUAȚI PE DRUMUL MANGALIA-ALBEȘTI

Movila A. — Săpărea movilei de pe șoseaua comunei Albești, la cca. 5 km. vest de Mangalia, a început în ziua de 5 Iulie, cu scopul de a descoperi mormântul și apoi de a lămuri sistemul de construcție al tumulului, a cărui impresiionantă regularitate — straturi alternante de pământ negru, gris, alb — și al cărui excepțional interes ni s'a impus din primele ceasuri ale lucrării.

Planul inițial prevedea explorarea completă a cel puțin două sferturi ale movilei și anume — pe rând — a celor de sud-est și de nord-vest. Până la o adâncime de 2,50 m., la centru, săpătura a cuprins întreaga suprafață a sfertului de sud-est, desvăluind structura regulată a peretelui vest și, pe o mare porțiune a peretelui nord, o masă uniformă de pământ galben. Suprafața sfertului de sud-est dovedindu-se prea mare pentru a putea fi explorată în întregime (cu mijloacele și în timpul pe care-l aveam la dispoziție) în ziua de 9 Iulie am hotărât deschiderea unei tranșee paralele cu peretele nord, având dimensiunile 2x4,40 m., și atingând deopotrivă porțiunea stratificată a acestui perete și pe aceea uniform galbenă. Adâncită până la 5,80 m., de la vârf și lărgită cu 1,80 m., spre sud, tranșeea de care vorbesc n'a dat la iveală decât o lespede largă cu margini neregulate, având pe ea frânturi din țeasta unui animal, apoi — la nivelul câmpiei inconjurătoare — o seamă de fragmente de ceramică grosolană neagră; de sub aceste cloburi — deci sub nivelul câmpiei — un șir de bolovani dispuși fără vreo ordine aparentă, acoperind un schelet foarte prost conservat, cu capul spre sud.

Modul rudimentar al inhumării, ca și lipsa oricărui mobilier funerar, ne-au făcut să nu ne oprim nici o clipă la gândul că am fi descoperit mormântul peste care a fost ridicat tumulul. Am continuat dar cercetările noastre, deschizând o nouă tranșee în sfertul de nord-est, cu scopul de a lămuri rostul masei de pământ galben care turbura armonia peretelui nord al sfertului de sud-est. Sondagiul avea să ne arate că ne găseam în fața unui „puț” posterior ridicării tumulului, destinat tot unui scop funerar, de vreme ce, la o adâncime de 3,40 m., de la vârf și la 3,20 m., distanță de centru, am găsit resturi de oase calcinate și — la aceeași adâncime dar la 4 m., distanță de la centru — o vatră de incinerare: lut întărit, numeroși cărbuni și resturile unui vas cu pastă galben deschisă, urmate, ceva mai adânc, de alte fragmente ceramice, fie de felul întâlnit înainte, fie dintr'o pastă neagră prost arsă, rudimentară.

Firește nici acest mormânt nu putea fi socotit mormântul principal al tumulului. Pornind dela presupunerea — dovedită apoi greșită — că aceasta nu putea fi decât în centrul sau în imediata apropiere a centrului, după explorarea jumătății estice a movilei am pășit la cercetarea părții de vest, deschizând în acest

versant o tranșee lungă de 6 m., și largă de 3 m., orientată est-vest și tăind deopotrivă sferturile de sud-vest și nord-vest. Adâncită până aproape de nivelul tranșeei din sfertul de sud-est, nici această „fereastră” n'a dat la iveală decât rare fragmente ceramice (negre), așchii de oase (cărâte, probabil, odată cu pământul) și la 4,30 m., adâncime de la vârf, o lespede de calcar de 1,20x1 m., pătrând a acoperi un sarcofag, dar sub care nu s'a găsit nimic.

În fața acestei situațiuni, am pus accentul pe urmărirea celui de al doilea obiectiv: cercetarea în condițiuni tehnice satisfăcătoare a sistemului de construcție al movilei și deci obținerea de concluziuni valabile asupra capacității de muncă și materialului, mijloacelor de transport și concepția construcției la locuitorii băștinași din jurul Kallatis-ului. Metoda cea mai practică și cea mai rapidă ce se impunea în cazul movilei A., era aceea a efectuării unor tranșee longitudinale și a unor sondagii de adâncime, care să permită atacarea simultană sau consecutivă a mai multor sectoare ale mormântului printr'o săpătură de volum cât mai redus, dar realizate printr'un șir de operațiuni care să asigure înlănțuirea deductivă și continuativă a investigațiilor.

În felul acesta, săpăturile efectuate aci în campania anului 1949 au tins a explora interiorul calotei movilei, după figurile indicate în planșele anexate. Astfel, cercetările întreprinse în sfertul de cerc denumit convențional SECTORUL I (de sud-est) au putut avea loc datorită figurilor săpate prin :

1) Vidarea vârfului calotei pe porțiunea aferentă acestui sector și pe aproximativ jumătate din înălțimea movilei.

2) Tăierea unui șanț dealungul razei a-o (în direcția sud-nord) până la nivelul solului natural.

3) Efectuarea unui puț vertical, în imediata apropiere a centrului movilei, până la adâncimea de cca. 1,50 m. sub nivelul solului original.

Făcând abstracție de celelalte obiective arheologice și privind, de data aceasta, numai latura tehnică a problemei, menționăm că săparea după metoda și figurile indicate în rândurile de mai sus, a țintit următoarele scopuri:

a — De a descoperi o jumătate de secțiune transversală prin movilă, dealungul razei a-o, și pe toată înălțimea tumulului, putându-se astfel urmări stratificarea și sistemul de construcție pe fața aparentă a malului vertical rezultat.

b — Idem, pentru o porțiune ceva mai mică din secțiunea movilei, considerată în celălalt sens, adică pe o direcție perpendiculară precedentei, și dispusă dealungul razei b-o;

c — De a cerceta baza movilei cel puțin într'unul din punctele perimetrului ei (respectiv în punctul a, la extremitatea diametrului a-c) pentru a verifica dacă movila nu e înconjurată de un mal de pământ sau de o zidărie de centură interioară, ca în unele exemple cunoscute ;

d — De a explora totuși substructura tumulului în regiunea lui centrală, care ar fi putut deasemeni să conțină mormântul principal ca în alte cazuri cunoscute.

În aceeași măsură și în strânsă relațiune cu lucrările descrise până acum, cercetările arheologice întreprinse în celelalte sferturi — adică în SECTOARELE II, III și IV, au urmărit succesiunea săpăturilor realizate prin :

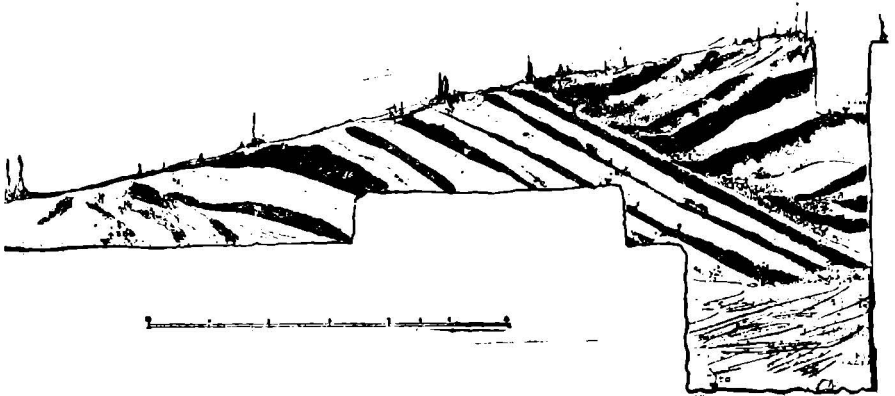
4) Golirea a două șanțuri practice în SECTORUL II (nord-est) și dispuse în unghiul drept în plan, dar adâncite până la nișele diferite, după cotele arătate în desenele anexate. Lucrarea a fost întreprinsă cu scopul de a constata stratificarea în această zonă și de a se afla rostul unei mase de pământ galben-compact, introdusă aci și ocupând un spațiu destul de însemnat.

Pentru lămurirea acestei chestiuni, ca și pentru completarea observațiilor referitoare la structura interioară a paturilor de pământ tăiate prin două șanțuri amintite, săpăturile din SECTORUL II au trebuit să fie lărgite spre sud, prin deschiderea unei tranșee suplimentare dealungul razei b-o, ceiace a condus la unificarea spațiilor goale rezultate din excavațiunile efectuate în SECTORUL I și SECTORUL II.

5) Îndepărtarea conținutului vârfului de calotă pe porțiunea corespunzătoare SECTORULUI III (nord-vest) până la un nivel de cca. 1 m. sub somitatea movilei, adică atât cât era strict necesar pentruca — prin întregirea secțiunilor deja obținute precedent — să se poată deduce geometric întreaga stratificare a movilei, atât pe direcția diametrului nord-sud (a-c) cât și pe direcția razei. b-o în sensul vest-est.

6) Însfârșit, ultima operațiune întreprinsă, constă din săparea unei tranșee-put, în partea de vest a movilei, după o direcție paralelă cu raza b-o și având o lărgime ce depășește cu 0,80 m. limita SECTORULUI III, cea mai mare parte din lărgimea acestei tranșee (cca. 2,20 m.), fiind cuprinsă însă în SECTORUL IV (de nord-est).

Metoda de construire a Țumului ce rezultă din observațiile noastre este

aceea a acumulării de mai multe movile mai mici — mai mult sau mai puțin echidistante de un centru general — care se susțin și se sprijină mutual una pe cealaltă, susținând la rândul lor pe versantele dinspre centru, masa ultimă de pământ ce formează somitatea Țumului.

În formarea acestor movile mai mici, ca și a masivului central se utilizau o serie de pături de pământ dispuse într'o alternare de trei culori și calități diferite, riguros respectată.

Această suprapunere de straturi arcuite este menită să facă legătura dintre o pătură și alta, legătură cimentată prin elementele componente ale fiecărui strat, care se înfrățeste cu celălalt, datorită caolnei ce îndeplinește în acest caz funcțiunea de liant.

Studiul ne relevă așa dar — pe de o parte — cunoștințele unora dintre constructorii de mari movile, pentru garantarea complexului de terasamente la acțiunea distrugătoare și persistentă a naturii, ca și la pericolul de alunecare sau de suprap a maselor de pământ repurtate în Țumii, care sunt acumulate aci fără de o armătură interioară de zidării sau alte sisteme și mai ales de sprijiniri exterioare prin centuri omogene.

Pe de altă parte, acelaș studiu ne dă un indiciu suplimentar asupra puterii de muncă și științei de organizare a unui șantier important, confirmând totodată și unele particularități constructive locale, ca o consecință a sistemului propriu de organizare a acestei munci.

Apariția acestui tip de construcție cu straturi alternante de pământ care se sudează între ele și așezarea lor pe baza unei concepții — am putea spune

arhitecturale — bine definită, dovedește un spirit și o practică bine organizată la băștinașii din antichitate.

Pentru o mai bună înțelegere a sistemului de stratificări și în esență a sistemului de construire la movila A, prin acumulări de movilițe pentru susținerea unui mal central, redăm în anexă o imagine reconstituită a secțiunii prin tumul, după direcția nord-sud.

Dacă prima problemă pe care o ridică acest monument funerar, aceea a sistemului de construcție, poate fi considerată rezolvată, cea de a doua problemă — mormântul propriu zis și inventarul său — își așteaptă încă soluția delo o cercetare ulterioară. Mormintele similare din sudul Bulgariei — amintim pe cele dela Duvanli — au dat rezultate deosebit de interesante, lucru pe care-l sugerează de altfel și sistemul neobișnuit de îngrijit al construcției acestui tumul.

Movila B. — Alături de aceasta, la cca. 50 m., spre sud, s'a săpat un alt tumul al cărui mormânt de incinerare a apărut exact la centrul movilei într'o tranșee executată pe direcția est-vest. Acest mormânt conținea un sarcofag de piatră (2,05x1,20 m.), compus din patru lespezi de piatră. Înăuntrul său s'au descoperit numeroase resturi de oase calcinate și o mare cantitate de cenușe, precum și un deosebit de bogat inventar care aduce prețioase informațiuni asupra contactului strâns dintre populația băștinașă și orașul grec apropiat. Acest inventar datând din sec. I-II al e. n., se compune din vase și pahare de sticlă deosebit de îngrijit lucrate și bine conservate, vase de argilă, lingurițe de os, fibulă de bronz și trei pînțeni și o zăbală de fier, aparținând unei familii bogate de băștinași — ~~deosebi~~ ~~deosebi~~ instrumentele de călărie — definitiv adaptată formei de viață sclavagistă ~~de~~ ~~de~~ a coloniei grecești apropiată.

La poalele acestui tumul și într'o epocă mult mai târzie (sec. V-VI din e. n.), s'a suprapus o ciădire rectangulară făcând probabil parte dintr'o gospodărie rurală.

Mormintele din str. Oituz. — Pentru a încheia prezentarea acestui sector, trebuie să menționăm și cercetarea a două morminte cu sarcofagii din lespezi de piatră, situate la bariera orașului Mangalia, pe str. Oituz, descoperite datorită unei surpări de teren. Primul, constituit din lespezi de piatră îngrijit lucrate, posedă încă un inventar aparținând sec. II al e. n. Cel de al doilea, de factură mult mai primitivă, așezat la un nivel puțin mai sus, aparține probabil unei epoci ulterioare. Lipsa unui inventar funerar nu îngăduie nici o altă precizare cronologică.

VI. CERCETARI PE TEREN, ÎN JURUL ORAȘULUI KALLATIS, PE TERITORIUL SATELOR PERVELIA ȘI PECENEAGA

La aproximativ 12 km. nord de Mangalia, în regiunea satelor Pervelia-Moșneni și Peceneaga, una din cele mai fertile părți ale solului dobrogean, au fost descoperite în ultimii ani tot felul de obiecte și monete care dovedesc aici existența unei așezări antice în epocile barbariei și a sclavagismului. Prezența a numeroase silexuri și a diverse monete din timpul lui Filip, Alexandru și Lisimah al Macedoniei sau a regilor sciți Kanites și Sarias, urmate de monetele de emisiune autonomă sau de tip greco-roman din Kallatis, Tomis și Istria până la Filip și Tranquillina, dovedesc o continuitate de viață pe un timp neîntrerupt de aproape un mileniu.

În cursul lunii Iulie 1949 au ieșit întâmplător la iveală două morminte, unul la Peceneaga și celălalt la Pervelia-Moșneni. O echipă a colectivului a cercetat în special câmpul de cultură de pe valea situată la 1 km. sud-vest de ferma de stat a satului Pervelia-Moșneni.

Aci a găsit un câmp de aproximativ 1 km. pătrat, plin cu cioburi de toate tipurile, fragmente de vase și pietre de construcție. În mijlocul parcelei săteanului Ion Modorcea, aflat în centrul acestei suprafețe la 1 m. adâncime, la baza unor vechi fundații de piatră, s'au găsit un număr de opt unelte agricole și gospodărești din fier, aparținând tipului roman. Săteanul Ion Tăutul din Peceneaga a păstrat bine uneltele și le-a predat colectivului. Ele pot fi descrise după cum urmează:

1. FALX MESSORIA ori STRAMENTARIA, seceră de fier încovoiată, cu vârful foarte ascuțit și mult prelungit. La capătul de bază are un dispozitiv pentru fixarea lemnului-mâner. Starea de conservare bună. Un exemplar, necomplet, la L. Jacobi... *Limes*, XXXII, K. Zugmantel nr. 31. Dimensiuni: dela mâner la extrema îndoiturii orizontale 28 cm., iar de la vârf la îndoitura verticală din dreapta cotorului 42 cm.

2. FALX FAENARIA, coasă lungă de fier. Conservarea proastă. Ruptă. Fragment cuprinzând și vârful coasei.

3. PALA FERREA, cazma de fier pentru săpat în pământ tare. Formă trapezoidală, rar întâlnită. Dispozitivul pentru fixarea cozii de lemn a rezultat din îndoirea plăcii de metal în forma obișnuită de manșetă ca și la ffarele de plug celtice în care era fixat lemnul. Conservare foarte bună. Tip similar în *Tab.*, XVI, 21, la Jacobi, din săpăturile Zugmantel... *Limes*... XXXII.

4. SECURIS DOLABRATA, săpoi combinat cu un soi de secure. Servea la scoaterea rădăcinilor, la săpat pământul tare, la spargerea bulgărilor de pământ, la crăpatul lemnului și la curățitul butucilor de vie. Exemplare similare cu al nostru s'au găsit într-o fântână a cimitirului dela Kanstadt, publicate de Barthen în... *Limes XXXII Tab.*, IX, VI. Alt exemplar apropiat în același *Limes*, la Jacobi, nr. 8, de la Zugmantel.

5. DOLABRA, săpăligă subțire, mult încovoiată, fără adaosul securii, dar cu o proeminență la spate care ar indica întrebuințarea acelei părți la spartul bulgărilor și chiar la bătutul cuielor. Tipul acesta nu l'am găsit în documentariul parțial cercetat până acum. Conservare foarte bună. Dimensiunea totală: lungime 22 cm., grosime la mijloc 3 cm., orificiul cozii 3,60 cm.

6. VOMER, brăzdar, fier de plug cu vârful ascuțit, asemănător unui vârf de suliță, un triunghi prelungit cu aripile teșite. Înălțimea triunghiului până la aripi 17 cm. De la aceste aripi masa metalului merge în continuare și formează o bară, care constituie corpul de atașare la lemnul rariței propriu zise, numită DENTALIA.

7. Idem. Un exemplar similar, ceva mai mare însă și cu brăzdarul mai prelung. Are în total o lungime de 50 cm., față de cel precedent cu 43, iar tăietorul propriu zis, triunghiul, are 27 cm., în loc de 17. Conservare bună.

8. Idem. Lungimea totală egală cu nr. 7, lungimea brăzdarului mijlocie 21 cm. Foarte bună conservare.

Acest inventar agricol, datând probabil din sec. II-III al e. n., aparține unei așezări agricole de pe teritoriul dobrogean. Este singurul inventar agricol atât de bogat descoperit până acum pe teritoriul Republicii Populare Române și are o

deosebită importanță pentru cunoașterea civilizației materiale a populației băștinașe din imediata vecinătate a orașului Kallatis.

În încheiere se poate spune că săpăturile de la Mangalia, terminate în ziua de 30 Iulie a. c., au adus o contribuție nu lipsită de interes pentru problema dezvoltării sociale și economice a așezărilor hellenice și a populației locale. O serie de probleme își așteaptă încă rezolvarea lor în cercetările ulterioare. Capitolul raporturilor dintre băștinași și Greci în Dobrogea cuprinde prea multe lacune, pentru ca un centru atât de important ca Mangalia să nu continue a rămâne în centrul atenției arheologilor noștri.

A. Alexandrescu, G. Bordenache, V. Canarache, E. Condurachi, D. Pippidi, S. Săveanu, D. Tudor.

Responsabil
E. CONDURACHI